

ÂGEHÎ'NİN ŞÛTÛR KASİDESİ

*Mehmet PEKTAŞ**

*Mehmet ÜNAL***

ÖZET

XVI. yy. şairlerinden Âgehî, Vardar Yenicesi'nde doğmuştur. Asıl adı Mansur olan şair, Hâce Kaynı Mehmed Çelebi'den mülazım olmuş, sonrasında müderrislik ve kadılık görevlerinde bulunmuştur. Âgehî, kadılıktan azledilmişken 1577'de İstanbul'da ölmüştür. Hayatının bir döneminde Kaptan Piyale Paşa ile donanmada bulunan şair, yaşadığı dönemin denizcilik terimlerini kullanarak bir kaside yazmıştır. Kullanılan kelime kadrosu ve yapılan benzetmeler itibariyle orijinal olan bu kaside Osmanlı gemici dilinin zenginliğini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Âgehî, "keştî kasidesi" olarak bilinen bu şiiriyle hayli şöhret kazanmış ve küçük çaplı bir akımın da kaynağı olmuştur. "keştî kasidesi"ne pek çok şair tarafından nazire ve tahmisler yazılmıştır.

Âgehî, az sayıda şiir yazmış olmasına rağmen Divan edebiyatının önemli şairlerinden birisi olarak kendisini kabul ettirmiştir. Divanı bulunmayan şairlerin şiirlerine çeşitli şiir mecmualarında rastlamak mümkündür. Divanı olmayan şairlerin şiirleri, mecmualar kanalıyla unutulmaktan kurtularak sonraki nesillere taşınmıştır. Bu yönüyle mecmualar edebiyat tarihimizdeki önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Bu makalede Âgehî'nin pek çok açıdan "keştî kasidesi" gibi orijinal olan ve bugüne kadar üzerinde durulmayan "şütür kasidesi" şiir mecmuaları yoluyla gün yüzüne çıkarılmış, transkribe edilerek incelenmiştir. Böylelikle mecmuaların divanı bulunmayan şairler açısından önemli bir işlevine vurgu yapılmıştır. Klasik kaside muhtevasından farklı olan "şütür kasidesi", özellikle "şütür" kelimesine yüklenen anlamlar itibariyle dikkat çekicidir. Âgehî, bu kasidede alışılmışın dışına çıkararak Divan şiirinin ifade dünyasını genişletmeye çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Âgehî, 16. yy, şütür kasidesi, Divan şiiri, mecmua.

ÂGEHÎ'S ŞÛTÛR KASİDAH

ABSTRACT

Âgehî was born in the town called Yenice, Vardar in today's Bulgaria. His name was Mansur. He attended the local madrasah and

* Öğretmen MEB, El-mek: mehmet.pektas32@gmail.com

** Uzman, Süleyman Demirel Üniversitesi, El-mek: mehmetunal@sdu.edu.tr

gradually rose to the seat of chief lecturer and served as a judge for a while. He also worked in the royal naval force with Kaptan Piyale Paşa and reflected his naval experience to a poem in which he used words related to the marine life. This eulogy or kasidah is quite original because it very well reflects the richness of marine corps' jargon. Known also as the "Keşti Kasidah" it earned fame to Âgehî and led to a minor poetry movement. And some paralell poems called nazire and tahmis were written afterwards.

The poetry of poets who weren't able to collect their work in a Divan reached today through the hand written poetry notebooks called mecmua collected poetry book. These collections did a unique job in the sense that many poems survived through these kind of notebooks. Âgehî, too, is one of the poets whose poems are known through the mecmuas. He is known to have written not so many poems but has a reputation in the Divan poetry.

This article tells about another Kasidah by Âgehî titled as "Şütür Kasidah", which seems to be as original as the Keşti Kasidah. This poem is rather different from the conventional kasidah or eulogium since it gathers about one word and conceptualize it as a symbol in sufi tradition. It was transcribed, paraphrased and interpreted so as to identify the meanings of the word şütür.

Key Words: Âgehî, 16th century, şütür kasidah, Divan poetry, mecmua.

GİRİŞ

Âgehî, Vardar Yenicesi'nde¹ doğmuştur.² Asıl adı Mansur olan şair³, Mekke, kadılığı görevinde bulunmuş olan ve Hâce Kaynı olarak bilinen Mehmed Çelebi'den mülazım olmuştur.⁴ Âlî, Âgehî'nin Gelibolu'da müderrislik görevinde bulduktan sonra bazı kasabalarda kadılık ve müderrislik görevlerinde bulunduğunu söyler.⁵ Âgehî, kadılıktan mazulken İstanbul'da 985 yılının cümâde'l-ülâ (cemâyize'l-evvel) ayında vefat etmiştir.⁶

Şuh tabiatlı, hoş sohbet, birisi olan Âgehî⁷, aynı zamanda iyi bir şairdir.⁸ Âgehî, özellikle denizcilik terimlerini kullanarak yazdığı orijinal kaside ile tanınmış ve şöhret bulmuştur, pek çok gemici teriminin kullanıldığı bu kaside "keştî kasidesi" olarak da bilinmektedir. Şair, bu kasideyle Divan şirinin kelime kadrosuna yeni kelimeler kazandırarak ifade imkanlarını genişletmiş, "korsan lisanı diye kaba sayılan gemici dili, birdenbire kültürün bir parçası haline gelmiştir."⁹

¹ Mehmed Süreyya, şairin Yenişehir-i Fenârlı olduğunu söyler. Mehmed Süreyya, **Sicil-i Osmanî**, C. 1, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 144.

² Ahdî, **Gülşen-i Şu'ara (İnceleme- Metin)**, Haz. Süleyman Solmaz, AKM Yayınları, Ankara 2005, s. 209; Beyânî, **Tezkiretü's-Şu'arâ**, Haz. Aysun Sungurhan Eydurhan, <http://ekitap.kulturizm.gov.tr>, Ankara 2008, s. 19; Mustafa İsen, **Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı**, Ankara 1994, s. 293; Kınalı-zade Hasan Çelebi, **Tezkiretü's-Şu'arâ**, C. I, Haz. İbrahim Kutluk, Ankara 1989, s. 168; Aşık Çelebi, "**Meşâ'irü's-Şu'arâ İnceleme-Metin**" Haz. Prof. Dr. Filiz Kılıç, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2010, s. 351.

³ İsen, **age**, s. 293; Kızalı-zade, **age**, s. 168; Aşık Çelebi, **age**, s. 351.

⁴ Kızalı-zade, **age**, s. 168.

⁵ İsen, **age**, s. 293.

⁶ Kızalı-zade, **age**, s. 168.

⁷ Ahdî, **age**, s. 209.

⁸ Kızalı-zade, **age**, s. 168.

⁹ İskender Pala, "Osmanlı Şiirinde Gemici Dili" **Şairlerin Dilinden**, L&M Yayınları, İstanbul 2002, s. 269.

Turkish Studies

Âgehi'nin başlattığı bu ifade tarzı birçok şairi tahmis ve nazîre yazmaya teşvik ederek kısa süreli de olsa bir edebiyat cereyanına vesile olmuştur.¹⁰ “Keşfî kasidesi”ne Derûnî, Yahya, Aşkî, Gubârî gibi şairler tarafından nazireler yazılmış¹¹; Molla Mehmed ve Za'fî gibi şairler tarafından şiir tahmis edilmiştir.¹² Denizle canlı bir rabitaları bulunmayan bu şairlerin şiirleri sunilikten kurtulamamış¹³ ve “keşfî kasidesi”nin yakaladığı şöhreti yakalayamamıştır. Beyânî bu kasidenin kazandığı şöhret için “eşher min kaside-i İmrü'l-kays olmuştur.”¹⁴ derken; Âlî de şairin söz kudretine ve şairlikte eşsiz oluşuna “keşfî kasidesi”nin açık bir beyan olduğunu söyler.¹⁵

Ahdî kasidenin yazılış sebebini Âgehi'nin bir gemici dilbere aşık olmasına bağlar: “Niteki zamân-ı evâilde bir gemici dilberine dil virüp fülk-i tenin deryâ-yı 'ışka salup müstagrak-ı bahr-ı mevc-i hirmân olup ol hevâyla gemiciler ıstilahâtın cem' idüp bir kasîde-i âbdâr mânend-i dürr-i şehvâr gavvâs-sıfât bahr-ı 'amîkden kenâra çeküp der-gûş-ı erbâb-ı hüner ve meşhûr-ı bahr ü berr olmuştur.”¹⁶ Hasan Çelebi de aynı rivayeti “Bir gemici cevâna 'âşık u şeydâ ve bahr-i mahabbet hevâsıyla âşinâ oldukda ol tâ'ifenün ıstilhâhı üzre bu kasîde-i garrâyı diyüp meşhûr-ı cihân ve makbûl-i erbâb-ı fazl u 'irfân olmuştur.”¹⁷ diyerek dile getirir. Tietze, bu iddiaya ihtiyatlı yaklaşmakla beraber, kasidenin âşikâne bir hava taşıdığını, bir şairin maşukunun mesleğine ait ıstilahlarla şiir yazmasının geleneğe aykırı olmadığını söyleyerek¹⁸ rivayetin gerçek olabileceğine dair açık kapı bırakır.¹⁹

Âgehi, tanınan ve beğenilen bir şair olmasına rağmen divanı bulunmamaktadır. Şairin şiirleri mecmualar kanalıyla günümüze taşınmıştır. Arapça cem' kökünden türemiş olan mecmua, “toplanıp biriktirilmiş, tertip ve tanzim edilmiş şeylerin hepsi, seçilmiş yazılardan meydana getirilen yazma kitap, dergi”²⁰ anlamlarına gelmektedir. “Klasik kültürde edebiyat terimi olarak defter, türlü konuların bir araya getirildiği yazıları içine alan kitap, şiir defteri anlamlarında kullanılmıştır.”²¹

Divan edebiyatının temel kaynaklarından olan mecmualar edebiyat tarihine çeşitli yönlerden ışık tutmaktadır.²² Mecmualar, divanı bulsun bulunmasın pek çok şairin şiirini ihtiva

¹⁰ A. Tietze, “XVI. Asır Türk Şiirinde Gemici Dili, Âgehi Kasidesi ve Tahmisleri”, **Türkiyat Mecmuası**, Cilt 9, İstanbul, 1951, s. 113.

¹¹ Âgehi'nin kasidesine yazılan nazireler için bkz.: A. Tietze, “XVI. Asır Türk Şiirinde Gemici Dili, Âgehi Kasidesine Nazireler”, **Zeki Velidi Togan'a Armağan**, Ankara 2010, s. 451-467.

¹² Âgehi'nin kasidesine yazılan nazireler için bkz.: A. Tietze, “XVI. Asır Türk Şiirinde Gemici Dili, Âgehi Kasidesi ve Tahmisleri”, **Türkiyat Mecmuası**, Cilt 9, İstanbul, 1951, s. 113-137.

¹³ A. Tietze, “XVI. Asır Türk Şiirinde Gemici Dili, Âgehi Kasidesine Nazireler”, **Zeki Velidi Togan'a Armağan**, Ankara 2010, s. 451.

¹⁴ Beyânî, **age**, s. 19.

¹⁵ İsen, **age**, s. 293.

¹⁶ Ahdî, **age**, s. 209.

¹⁷ Kınalı-zade, **age**, s. 169.

¹⁸ A. Tietze, **agm**, İstanbul 1951, s. 114.

¹⁹ Gemicilik tarihin hemen her devrinde erkeklerin tek elinde bulunmuş bir meslektir. Dolayısıyla Ahdî ve Hasan Çelebi tezkirelerinde Âgehi'nin âşık olduğu iddia edilen gemici dilber ve civan erkektir. Dînî hassasiyetin en üst seviyede yaşandığı Osmanlı toplumunda hemcins karşı bir aşkın yaşanmış olmasını düşünmüyoruz. Hele hele kadınlık görevinde bulunmuş, müderrislik yapmış birisinin böyle bir aşk yaşamış olma ihtimalini kabul etmek mümkün değildir. Tezkirelere geçecek kadar ayyuka çıkan böyle bir teşebbüsün nasıl cezalandırılacağı da bellidir. Bize göre, Âgehi'ye yapılan bu isnat olsa olsa şairi itibarsızlaştırmaya ve kasidenin değerini düşürmeye yönelik maksatlı bir girişimdir.

²⁰ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Aydın Kitabevi, Ankara 1999, s. 596.

²¹ Yaşar Aydemir, “Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler”, **Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları**, Volume 2/3 Summer 2007, s. 122.

²² Tarlan, mecmuaların bazı faydalarından bazılarını şöyle sıralar:

“1-Bir mecmua, bir şahsın üzerinde tekâsüf eden bir edebî devir zevkini, san'at anlayışını bize aksettirir. Herhangi devrede ağzdan ağza dolaşan, divanlardan süzülüp çıkarılan manzumeler, o devrenin dil ve edebiyat durumunun, topluluğun vicdanında nasıl yerleştiğini bize gösterir. Ekseriya büyük san'atkarların kendi devirlerini temsil etmedikleri

etmektedir. Helâkî Divanı'nın²³ tamamen şairin mecmualardaki şiirlerinden oluşturulmuş olması, divan nüshası bulunduğu halde, Amrî²⁴, Çâkerî²⁵ ve Behiştî²⁶ divanlarının büyük oranda mecmualardan yararlanılarak hazırlanması mecmuaların bu noktada ne kadar önemli bir rol oynadığını göstermektedir.²⁷

Bu makalede XVI. yüzyılın önemli şairlerinden Âgehî'nin Milli Kütüphane'de Yaz. A. 1694 ve 06. Hk 319/1 yer numarasıyla, Süleymaniye Kütüphanesi'nde 34 Sü-Tarlan 62/4 yer numarasıyla kayıtlı mecmualarda yer alan “şütür kasidesi” transkribe edilerek tahlil edilmiştir. Klasik kaside muhtevastan farklı olan “şütür kasidesi” Âgehî'nin şiir alanındaki kabiliyetini ve orijinallliğini göstermektedir. Şiir bütünüyle “şütür” etrafından yazılmış olup şütür ve binicilikle ilgili benzetmeler açısından dikkat çekicidir.

Nazire mecmualarında bu kasideye yazılmış nazire veya tahmis bulunmamaktadır. Bununla birlikte aynı muhtevada yazılmış, Milli Kütüphane'de bir mecmuada (03 Gedik 18420/3) Katibî mahlaslı, Süleymaniye Kütüphanesi'nde bir başka mecmuada (34 Sü-Tarlan 62/4) Vâlihî mahlaslı Kaside-i Şütür Hücre başlığıyla Farsça iki kaside bulunmaktadır. Bu iki kaside birbirinin aynısı olup yalnız mahlaslar farklıdır. Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki mecmuada Âgehî'nin şiirinin başında “Terceme-i Âgehî” ifadesi bulunmaktadır. Fakat, şiirler incelendiğinde Âgehî'nin tercüme değil telif yaptığı görülmektedir. Âgehî, şiir boyunca hemen her fırsatta kullandığı “şütür” ve “hücre” kelimelerini Valihî veya Katibî isimli şairlerden almış, bu kavramları kendi kültür ve estetik birikimi içerisinde değerlendirmiştir. Kullanılan hayaller ve benzetmeler itibariyle Âgehî'nin şiiri diğer şiirlerden farklıdır.

iddia edilir. Eğer bu iddia doğru ise bazen ikinci veya üçüncü derecede bir şairin o devrin ruhî ihtiyacına bir anda cevap verip derhal mecmuaları istilâ eden şiiri o devri elbette bize daha iyi anlatacaktır.

2-Bir mecmuada toplanan muhtelif şairlerin eserleri, bir devrin edebiyat zeminini teşkil eder. O zaman bu zemin üzerinde birinci safa geçen şairlerin muvaffakiyetlerinin sırlarını daha kolayca keşfedebiliriz. Esasen bu zemin bilinmeden herhangi bir devrin edebî hüviyeti lâykile takdîr ve temyiz edilemez.

3-Mecmua şiirleri, bize bir devrenin ruhî ihtiyaçlarını gösterir. Çünkü seçilen şiirler, bu ihtiyacın cevabıdır.

4-İsimleri tezkereleri dolduran bir çok şairlerin divanları bugün ortada yoktur. Ya bunlar mürettep bir divan vücuda getirmişler, yahut yazılan divan, elden ele geçip zaman ile zayı olmuştur. Bunların bir çok şiirlerine mecmualarda tesadüf kabildir. Ve yine pek muhtemeldir ki bunlardan kuvvetli istidada sahip amatörler, divan vücuda getirmeye heves etmemişler; şair geçinmeye yeltenmemişler, fakat bazen kuvvetli bir ilham ile pek güzel eserler vücuda getirmişler; bunlar dilden dile, mecmuadan mecmuaya geçmiş ve ancak o zeminde hayatını devam ettirebilmiştir.

Bu şiir, bize aşağı yukarı o san'atkâr hakkında bir fikir verebilir. Çünkü ekseriya şuarâ tezkerelerinde misal olarak alınan parçalar, bir beyit veya bir kıt'ayı tecavüz etmez.

5-Bu şekilde şiir toplayanlar hemen daima şiirlerden anlayan kültürlü ve meraklı şahsiyetler olduğu için san'atkârın eserini yanlış yazmışlardır. Bu mecmualar bazen cahil hattatların hakikaten nefis bir san'at eseri olarak vücuda getirdikleri müzeyyen, müzehhep fakat çok yanlışlı divanlarına tercih edilir ve o divanlar, bu mecmualarla karşılaştırılarak tashih edilir.

6-Divan edebiyatının hayatı aksettiren canlı şekillerinden biri de terci ve terki-i bentlerdir. Bu mecmualara geçen terci ve terkipler, bize bir devrin hayat telâkkisini, topluluk içinde yayılması elden ele geçmesi suretiyle pek canlı olarak gösterir.

7-Muhtelif şairlerin tahmisleri ve nazireleri bu mecmualarda ekseriya yan yana bulunur. Meraklı mecmua sahibi bunları belki aramış, taramış bulmuş ve bir arada kaydetmiştir. Bu tahmisler ve nazireler belli başlı şairlerin eserlerdir ki divanlarında mevcuttur. Bir kısmı da eserleri zayı olmuş san'atkârlara aittir. O zaman biz o san'atkârların bir cephesini bu eserle aydınlatmış oluruz.” Ali Nihat Tarlan “Eski Mecmualar Arasında” **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. I, İstanbul 1946-47, s. 122-123.

²³ Mehmed Çavuşoğlu, **Helâkî Dîvan, Tenkidli Basım**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1982.

²⁴ Mehmed Çavuşoğlu, **Amrî Divan, Tenkidli Basım**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1979.

²⁵ Hatice Aynur, **Çâkerî ve Dîvânı**, İstanbul, 1999.

²⁶ Yaşar Aydemir, **Behiştî Divanı**, MEB Yayınları, Ankara, 2000.

²⁷ Mecmuaların metin teşkilindeki rolü hakkında bkz. Yaşar Aydemir, “Şairlerin Edebî Kişiliğinin Tesbitinde Mecmuaların Rolü”, **Türk Kültürü**, S. 464, Ankara, 2001; Yaşar Aydemir, “Şiir Mecmuaları ve Metin Teşkilinde Mecmuaların Rolü”, **Bilig**, S. 19, Ankara, 2001.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

“Şütür kasidesi”nin Muhtevası:

Âgehi'nin şütür kasidesi, klasik kaside²⁸ muhtevasından farklı bir muhteva ile yazılmıştır. Kasideyi asıl orijinal yapan ise, şiir boyunca her beyitte en az birer defa tekrar edilen “şütür (شتر)” kelimesidir. Bu kelime zaman zaman vezin gereği “üştür (اشتر) olarak da kullanılmıştır. “şütür” kelimesinin sözlüklerdeki karşılığı “deve”²⁹ iken Şemseddin Sâmî tarafından kelimeye bu temel anlamın yanında “iyi-kötü, karışık, nâ-muvâfık, gayri mütenâsib”³⁰ anlamları da verilmektedir. Şütür, özellikle Arap kültüründe çok geniş bir yer işgal etmektedir. Sosyal hayatın her alanında kullanılan deve, kültür, edebiyat ve medeniyet anlayışını da etkilemiş ve şekillendirmiştir. Böylelikle deve etrafında geniş bir kültür, zengin bir kelime kadrosu ve benzetme dünyası oluşturmuştur.

Âgehi'nin şütür kasidesi metin tenkidinde yararlandığımız 3 ayrı mecmuada 27 beyit, (Millî Kütüphane, 06. Hk 319/1); 32 beyit, (Süleymaniye, 34 Sü-Tarlan 62/4); 32 beyit (Millî Kütüphane, Yaz. A. 1694) olarak kaydedilmiştir. Kaside ilk beyitten son beyte kadar aynı konu etrafında yazılmış olup bu yönüyle bakıldığında kasideyi bölümlere ayırmak mümkün değildir.

Kaside, şütür imajı etrafında kurulmuştur. Âgehi, şütüre farklı anlamlar vererek anlatımı zenginleştirir. Kimi zaman şütüre tasavvufî anlamlar yüklenerek nefis mücadelesi, masivadan el çekme anlatılırken, kimi zaman kelime dünyevî planda kullanılarak nispeten realist bir tablo çizilir. Bunun yanında binicilikle ve özellikle deve ilgili birtakım kelimelerle de tenasüp yapılmaktadır.

Kasidede, şütür “gönül, belâ, Leylâ, safâ, firâz, tâbût, nefis, himmet, mevt, kuds, hücre, dünyâ, hâr, zânû-zen, ermen, Burak, kef-zen, hüccâc” kavramlarına benzetilmektedir. Şütürün benzetildiği kavramlar çeşitlilik arz etmektedir. Şütür, bazen gönül, himmet, Leylâ gibi benzetmelerle olumlu anlamda, kimi zaman da mevt, tâbût, hâr gibi benzetmelerle kötü veya olumsuz anlamda kullanılmaktadır.

Hücre, “ten, visâl, Mecnûn, cihân, ‘aşk, dehr, kefen, cisim, Medine, Salih, sekiz gül-şen, ‘ukbâ, derûn, Çîn, ‘arş, milk-i Yemen, Ka’be”ye benzetilmektedir.³¹

²⁸ “Kasîde “niyet etmek, yaklaşmak” anlamlarında “kasada” kökünden gelen Arapça bir kelimedir. Bir kişiyi övmek ve genellikle karşılığında yardım istemek için yazılan şiirlere denir. Arap edebiyatında doğmuş ve İran’da bazı değişikliklere uğrayarak gelişmiş, oradan da Türk edebiyatına girmiştir.

Kasîde, 9 beyitten 100 beyte kadar, aynı aruz kalıbıyla yazılmış ve gazel gibi aa a ca da.. şeklinde kafiyelenen bir nazım şeklidir. Kasîdenin ilk ve mukaffâ beytine Matla’, son beytine Makta’, en güzel beytine Şâh-beyt ya da Beytû’l-kasid denir. Kasîden sonunda, şairin mahlasını söylediği beyte Taç-beyt adı verilir. Taç-beyt kasîdenin son yani makta’ beyti olabileceği gibi ondan önceki beyitlerden biri de olabilir. Şairler mahlaslarını genellikle du’â kısmında ve kasîdeyi bitirmeden birkaç beyit önce söylerler.

Kasîdeler, konuyu işleyiş bakımından dört kısma ayrılır: Nesîb veya tesbîb ile başlayan kasîde Medhiyye ile sürer ve Fahriyye’den sonra Du’â kısmı ile sona erer.” (Haluk İpekten, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2002, s. 38.)

²⁹ Mehmet Kanar, **Farsça Türkçe Sözlük**, Say Yayınları, 2010, s. 946.; Ziya Şükun, **Farsça-Türkçe Lugat, Gencinei Güftar Ferhengi Ziya**, MEB. Yayınları, 2. Cilt, İstanbul 1996, s. 1290.; İbrahim Olgun-Cemşit Draşan, **Farsça-Türkçe, Türkçe-Farsça Sözlük**, Elhan Yayınları, Ankara 1994, s. 217.; İlhan Ayverdi, **Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, C.3, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2006, s. 2972.; Devellioğlu, **age**, s. 1006.

³⁰ Şemseddin Samî, **Kâmûs-ı Türkî**, Çağrı Yayınları, İstanbul 2004, s. 770.

³¹ “Hücre”ye sözlüklerde şu anlamlar verilmektedir:

“Göz, odacık” (Devellioğlu, **age**, s. 388.)

“Hücre, küçük oda, hücer, yazıhane, kulübe” (Kanar, **age**, s. 613)

“Dincilerin yalnız başına kapandıkları küçük oda. Hıristiyanların manastırlarında, İslam tasavvufçuların tekke ve zaviyelerinde, Buda, Zerdüş, Tibet dinlerinin tapınaklarında, eski Mısır, Mezopotamya ve Yunan tapınaklarında kullanılmıştır. Genellikle çile çıkarma ve Tanrı’yla başbaşa kalarak O’na yaklaşma amacıyla kullanılır.” (Orhan Hançerlioğlu, **İslam İnançları Sözlüğü**, Remzi Kit. İstanbul 2000, s. 170.)

İlk beyitte, yâr, bir süvari olarak düşünülmüştür. Bu açıdan bakıldığında dünyevî bir ayrılık karşımıza çıkmaktadır. Şairin hücre ile kastettiği bulunduğu yer, evi veya yurdudur. İkinci mısradan itibaren kelimelere farklı anlamlar yüklenmeye başlanır. Yâr, şütüre süvâr olup gitmiş ve aşğın hücreyi belâ şütürlerine konak yeri olmuştur.

İlk beyitte, tene benzetilen hücre, 2. beyitte visal olarak düşünülmüş; gönül ise şütüre benzetilmiştir. 3. beyitte, Mecnun hücre, Leyla ise şütürdür. Mecnun'un hücreyi, Leyla'nın gelişi ile aydınlanacaktır.

4. beyitten itibaren şütür ve hücre kelimelerine tasavvufî anlamlar yüklenmeye başlanır. Bu noktada, şair, gönlüne seslenir, şütürdil yani kinci olmamasını öğütler. Zira, cihan hücredir, hücre de insan da gelip geçicidir.

5. beyitte, şair gönlünü hücreye; safayı şütüre benzetmektedir. Safa şütürleri, gönül hücrelerine meyl etmez. İkinci mısradan itibaren şütürün yokuş yerdeki hücrede vatan tutmayacağını söyleyen şair gönül hücreyi şütürlerin meyletmemesinin sebebini açıklamış olur.

6. beyitte, dünya hücreyi şütür gibi gezse bile, kindar insanın aşk hücreyi yolunu bulamayacağı söylenir. 7. beyitte, rahat içerisinde yaşayan insan eleştirilerek dünyaya tamah etmeme vurgulanır. Beytin ilk mısrasında hücre ve şütürle dünya nimetleri, kişinin sahip olduğu varlık, mal, mülk kastedilmektedir. İnsan son nefesini verdikten sonra şütür ve diğer eşyaların ona faydası olmayacaktır.

8-12. beyitlerde dünyaya gönül vermemek gerektiği, dünya hayatının belalarla dolu olduğu şütür ve hücre kavramları etrafında anlatılır. Bu noktada, tenin hücre, nefsin ise deveye benzetildiği görülmektedir. 9. beyitte nefse benzetilen şütür, 10. beyitte tekrar gönüle benzetilir. Dil üstürü dünyaya meylederse yükü bela olacaktır, bela yüklenecektir.

13. beyitte, şütür mevte benzetilmektedir. Mevt şütürü, ten hücreyiinden “raht”ı alıp gitmeden dünya hayatından el çekmek gerekir. Beyitte, kelime anlamı “at takımı, yol levâzımı, döşeme ve ev takımı”³² olan raht ile hayatıyeti sağlayan “can” veya “ruh” kastedilmektedir. 21. beyitte, şair, derûnunu hücreye benzetmektedir, bu hücre ise deve dikenleriyle doludur. Aynı beytin ikinci mısrasında şütüre olumlu bir anlam yüklenmektedir. Beklenen kişi, şütürle hücreye gelse deve dikenleriyle dolu olan derûn hücreyi sahn-i çemene dönecektir. Bu beyitten itibaren şütürle gelmesi istenen kişiye övgüler yapılır:

Şütür şütür keremün hücre hücre ihsânun

Ne hücre kaldı ne üstür ki ermedi sende

Ne deyyâr-ı ‘Arab’sın şeh-i şütür hücre

Cihân şütürleri hücren içinde zânû-zen

“Bazı tekke ve mescidlerin çevresinde bulunan ve halvete çekilmek için kullanılan odalar.” (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul 1995, s. 251.)

“Hücerat. Küçük oda, odacık. Hankahta dedegana mahsus odaların beheri. Tiyatro ve hamam ve banyo vesair umumi mahallerde ayrıca oturmak isteyen mahsus küçük oda. Eski tarzda odaların kapı tarafında kanatsız küçük dolap ki bardak vesaire vaz’ına mahsus idi. Mevadd-ı uzviyyenin içinde arı gömeci şeklinde olan ufak delikler.” (Şemseddin Sami, *age*, s. 541.)

³² Devellioğlu, *age*, s. 874.

Şütürle hücreñi medh itmede zebân kâşır
Ki hücre, hücre-i Çîñ; üştür, üştür-i Ermen

Şütür Burâk'ıñ olup ' Arş hücreñ olsa n'ola
Süvâr olup şütüre hücreñ oldu Milk-i Yemen

26. beyitte, şair ayrılıktan şikayet ederek, ilk beyitteki ruh haline geri döner:

Süvâr olup şütüre hücreden kaçup gitdüñ
Şütür figâna gelüp hücre eyledi şîven

Sevdiğinden ayrılan şairin gönlü ten hücrelerinde bir şütür gibi esrik kalmıştır. Sevdiğinden ayrı kalan gönül şütürünü zapt etmek mümkün değildir:

Dil oldu hücrede sensiz şütür gibi esrük
Şütür ki hücrede sensüz kıla kıtar mı resen

28. beyitte şair, sevgiliye kavuşma konusunda umutsuzluğunu dile getirir. Âgehî, şütüre binip sevgilinin hücrelerine varmaya kalksa, onun hücrelerine varıncaya kadar, deve kocar:

Şütürle hücreñe ' azm itse Âgehî bendeñ
Varınca hücre dek o şütürü olur kef-zen

30. beyitte, şair, şütür ve hücreden kastın muhabbet olduğunu şütür ve hücrenin bahane olduğunu asıl muradın sevgili olduğunu söyler.

Ğarâz saña bu şütür hücreden meħabbetdür
Şütürle hücre behâne murâd sensin sen

31. beyitte, hacıların üştür-süvâr olup Kabe hücrelerini güzelleştirdikleri söylenir, son beyitte kime yapıldığı bilinmeyen metih ve sena ile kaside sona erer.

SONUÇ

XVI. yüzyılda yaşamış olan Âgehî, müderrislik ve kadılık görevlerinde bulunmasının yanında şiirle de meşgul olmuştur. Şair, az sayıda şiir yazmış olmasına rağmen dönemin önemli şairlerinden birisi olarak kabul görmüştür. Divanı bulunmayan şairin şiirlerine şiir mecmualarında

rastlanmaktadır. Mecmualar divan sahibi olsun olmasın pek çok şaire ait şiir örneklerini içermesi açısından edebiyat tarihimizin temel kaynakları arasındadır. Bu makalede Âgehî'nin bugüne kadar üzerinde durulmayan fakat, üslup ve muhteva itibarıyla orijinal olan şütür kasidesi gün yüzüne çıkarılarak incelenmiştir.

Âgehî, kasidenin tamamını şütür ve hücre kavramları etrafında kurmuştur. Bu kavramlar, kimi zaman tasavvufî çağrışımlarla kimi zaman ise âşıkâne heyecanlarla kullanılmıştır. “şütür” ve “hücre” kelimeleri etrafında yazılmış Farsça bir kaside bulunmaktadır. Bu kaside farklı mecmualarda “Vâlihî” ve “Kâtibî” mahlasını taşımaktadır. Her ikisi de aynı olan kasidenin kime ait olduğunu kestirmek mümkün değildir. Âgehî'nin bu şiirleri görmüş olması kuvvetle muhtemeldir. Görmüş olsa bile şair, Farsça kasidenin beyitlerindeki hayalleri ve benzetmeleri aynen tercüme etme yoluna gitmemiş şütür ve hücre etrafında orijinal hayaller kurarak duygularını dile getirmiştir.

Âgehî, rahat bir üsluba sahiptir, okuyucuda şiirlerini bir çırpıda yazmış izlenimi uyandırır. Beyitlerde zorlama veya doldurma kelime bulunmadığı gibi vezin kullanımı da başarılıdır. Bu yönüyle Âgehî, yazdığı az sayıda şiirle şairlik yeteneğini ve ifade gücünü göstermesini bilmiştir.

Şütür kasidesi transkripsiyonu:

Kaside metni hazırlanırken, Milli Kütüphane'de Yaz. A. 1694 yer numarasıyla kayıtlı mecmuada (M1) 21b-22b varaklarda bulunan metin esas alınarak yine Milli Kütüphane'de 06. Hk 319/1 numaralı mecmuanın (M2) 49b-50b varaklarında ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde 34 Süt-Tarlan 62/4 numaralı mecmuanın (S1) 42b-43b varaklarında bulunan metinler ile karşılaştırılmıştır.

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fa'lün

- (1) Süvâr olup şütüre gitdi yâr hücremden
Belâ şütürlerine menzil oldu hücre-i ten
- (2) Vişâli hücreesine gönlüm üstüri iremez
Bu hücrede geçe üstür meger ki süzenden
- (3) Geleydi hücre-i Mecnûn'a üstür-i Leylâ
Kılurdi hücrelerini mağdem-i şütür rû-şen
- (4) Şütürdil olma dilâ hücre-i cihândur bu
Ne hücre bâki çalır bunda ne şütür ne sen
- (5) Şafâ şütürleri dil hücreesine meyl itmez

³⁴ M2'de 3. beyit//VisÂli: VisÂl M1.

³⁴ M2'de 3. beyit//VisÂli: VisÂl M1.

³⁵ M2'de 2. beyit.

³⁶ M2 ve S1'de 6. beyit// cihÂndur bu: cihÂnda yûri M2// sen: resen M2.

- Firâz-i hücrede üştür dilâ tutar mı vağan
 (6) Bulur mı hücre-i ʿışkuñ yolın her üştürdil
 Gezerse hücre-i dehri şütür-veş ʿâmmeten
- (7) Nedür bu hücre vü bunca şütür bu deñlü raht
 Şütür ola saña tâbût u raht-ı hücre kefen
- (8) Şütür gibi bu fenâ hücreyi mekân itme
 Şütür gibi nedür ey dil saña bu hücre-i ten
- (9) Getürme hücre-i cismüñe üştür-i nefsi
 Ki hücre teng ü şütür büzürg ü ʿazîm beden
- (10) Dilerseñ üştür-i dil hücreyi ola rû-şen
 Şütür gibi bu fenâ hücrede belâ yüklen
- (11) Dürüşke hücreyi ʿArş ide himmetüñ şütürü
 Yürü şütür gibi ten hücreyiñi kılma vağan
- (12) Tayanma hücre-i cism ile üştür-i nefse
 Ki hücre süst ü harâb u şütür kavî düşmen
- (13) Götürmeden şütür-i mevt hücreden rahtı
 Şütürle hücreden el çek nedür bevâr pūzen

³⁷ M2 ve S1'de 4. beyit// firÂz: karÂr M2.

³⁸ M2 ve S1'de 5. beyit// üştürdil: üştür M2// her üştürdil: hezÂr şütür S1.

³⁹ M2 ve S1'de 7. beyit.tÂbýt u: tÂbýt M1.

⁴⁰ M2 ve S1'de 8. beyit// gibi: misün M2.

⁴² dil: cÂn M2.

⁴² dil: cÂn M2.

⁴³ hücreyiñi: hücrede M2.

⁴⁴ tayanma: dayanma M2

⁴⁸ luûfuñdan: luûfindan S1.

- (14) Ne hücreşinde şafâ var ne üştüründe vefâ
Bu fâni hücreyi üştür-veş eyleme mesken
- (15) Çü hücre köhne şütür mest ü sâr-bân gâfil
Revânuñ üştürine hücre olmaz ayruğ ten
- (16) Meger ki maħmil-i üştürde şâh-ı hücre-nişin
Şütürle hücreñe luğfuñdan eyle sâye-figen
- (17) Şütür-süvâr-ı ‘ Arab şâh-ı hücre-i Ka‘ be
Medîne hücre şütür-bânındur aña Veys-i Kâren
- (18) Bi-ħağğ-ı hücre-i Şâliħ, bi-ħağğ-ı üştür-i kuds
Şütür çerân ki bir hücredür Sekiz Gül-şen
- (19) Hezâr-bâr şütür-i hücreñ içre zânû-bend
Henüz hücreñe biñ biñ şütür çeker mağzen
- (20) Gerekmez üştür-i dünyâ vü hücre-i ‘ uğbâ
Şütürle hücre gerekmez ayâ emîr-i zemen
- (21) Derûn-ı hücre ki ħâr-ı şütürle memlûdur
Şütürle hücreye gelseñ olurđı şaħn-ı çemen
- (22) Şütür şütür keremûñ hücre hücre iħsânûñ

⁴⁸ luùfuñdan: luùfindan S1.

⁴⁸ luùfuñdan: luùfindan S1.

⁴⁸ luùfuñdan: luùfindan S1.

⁴⁹ Şâh: naúd M1; S1// şütür-bâñdur: şütür-bânındur M1.

⁵⁰ öücre: üştür S1// üştür: kuds S1// bir: hem S1.

⁵¹ biñ: yük M2.

⁵² Gerekmez üştür-i dünyâ vü öücre-i èuúbâ: Muhabbetüñ şütürü öücre-i göñülde yatur M2, S1// zemen: zemîn M2.

⁵³ M2 ve S1’de 22. beyit.

- Ne hücre kaldı ne üstür ki ermedi senden
 (23) Ne deyyâr-ı 'Arab'sın şeh-i şütür hücre
 Cihân şütürleri hücreñ içinde zânû-zen
- (24) Şütürle hücreñi medh itmede zebân kâşır
 Ki hücre, hücre-i Çîn; üstür, üstür-i Ermen
- (25) Şütür Burâk' uñ olup 'Arş hücreñ olsa n'ola
 Süvâr olup şütüre hücreñ oldı Milk-i Yemen
- (26) Süvâr olup şütüre hücreden kaçup gitdüñ
 Şütür fiğâna gelüp hücre eyledi şiven
- (27) Dil oldı hücrede sensiz şütür gibi esrük
 Şütür ki hücrede sensüz kıla tutar mı resen
- (28) Şütürle hücreñe 'azm itse Âgehi bendeñ
 Varınca hücre dek o şütürü olur kef-zen
- (29) Bu hücrede eger üstürce olsa ma' rifeti
 Şütürle hücreñi medh eylemekde beste-dehen
- (30) Ğaraz saña bu şütür hücreden mehabbedür
 Şütürle hücre behâne murād sensin sen

⁵⁴ M2'de 21. beyit; S1'de 23. beyit.

⁵⁵ -M2// S1 23. beyit

⁵⁶ M2 ve S1'de 25. beyit.

⁵⁷ M2'de 23. beyit; S1'de 26. beyit// şütüre: şütür M2// öücreñ: hücreñe M2// oldı mı: olmadı mı M2.

⁵⁸ -M2// S1'de 27. beyit.

⁵⁹ M2'de 24. beyit// S1'de 28. beyit// sensüz: tenhÀ M2; S1.

⁶⁰ M2'de 25. beyit// S1'de 29. beyit// dek: dil M2// öücre: hücreñe M2; S1.

⁶¹ -M2// S1'de 30. beyit.

⁶² M2'de 26. beyit; S2'de 31. beyit// şütürle: şütür M2.

(31) Nete ki mest-i üştür-süvâr olup hüccâc
Nete ki hücre-i Ka' be şütürle ola hasen

(32) Niçe kıtâr-ı şütür hücre hücre medh u şenâ
Şütürle hücreñe ben hâk-sâr-ı kem-terden

KAYNAKÇA

- Ahdî, **Gülşen-i Şu'ara (İnceleme- Metin)**, Haz. Süleyman Solmaz, AKM Yayınları, Ankara 2005.
- Aşık Çelebi, “**Meşâ'irü's-Şu'arâ İnceleme-Metin**” Haz. Prof. Dr. Filiz Kılıç, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2010, s. 351.
- AYDEMİR Yaşar, “Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler”, **Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları**, Volume 2/3 Summer 2007.
- AYDEMİR Yaşar, “Şairlerin Edebî Kişiliğinin Tesbitinde Mecmuaların Rolü”, **Türk Kültürü**, S. 464, Ankara, 2001.
- AYDEMİR Yaşar, “Şiir Mecmuaları ve Metin Teşkilinde Mecmuaların Rolü”, **Bilig**, S. 19, Ankara, 2001.
- AYVERDİ İlhan, **Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, C.3, Kubbealtı Yay., İstanbul 2006.
- Beyânî, **Tezkiretü's-Şu'arâ**, Haz. Aysun Sungurhan Eydurhan, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>, Ankara 2008.
- ÇELTİK Halil, **Divan Sahibi Rumelili Şairlerin Şiir Dünyası**, MEB, Ankara 2008.
- DEVELLİOĞLU Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Aydın Kitabevi, Ankara 1999.
- HANCERLİOĞLU Orhan, **İslam İnançları Sözlüğü**, Remzi Kit. İstanbul 2000.
- İPEKTEN Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay., İstanbul 2002.
- İSEN Mustafa, **Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı**, AKM Yayınları, Ankara 1994.
- KANAR Mehmet, **Farsça Türkçe Sözlük**, Say Yayınları, 2010.
- Kınalı-zade Hasan Çelebi, **Tezkiretü's-Şu'arâ**, C. I, Haz. İbrahim Kutluk, TTK Yayınları, Ankara 1989.
- Mecmua, Milli kütüphane, 03 Gedik 18420/3.
- Mecmua, Milli Kütüphane, 06 Hk 319/1.
- Mecmua, Milli Kütüphane, Yaz. A. 1694.
- Mecmua, Süleymaniye Kütüphanesi, 34 Sü-Tarlan 62/4.

⁶³ -M2// S1'de 32. beyit// mest-i: hücreñe S1// óasen: aósen M2.

⁶⁴ M2'de 27. beyit; S1'de 33. beyit// úüÄr-ı: úüÄr u M2.

-
- Mehmed Süreyya, **Sicil-i Osmanî**, C. 1, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.
- OLGUN İbrahim, DRAHŞAN Cemşit, **Farsça-Türkçe, Türkçe-Farsça Sözlük**, Elhan Yay., Ankara 1994.
- PALA İskender; “Osmanlı Şiirinde Gemici Dili” **Şairlerin Dilinden**, L&M Yayınları, İstanbul 2002.
- Şemseddin Sâmi, **Kâmûs-ı Türkî**, Çağrı Yayınları, İstanbul 2004.
- ŞÜKUN Ziya, **Farsça-Türkçe Lugat, Gencinei Güftar Ferhengi Ziya**, MEB. Yay., 2. Cilt, İstanbul 1996.
- TARLAN Ali Nihat, “Eski Mecmualar Arasında” **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. I, İstanbul 1946-47.
- TİETZE Andreas, “XVI. Asır Türk Şiirinde Gemici Dili, Âgehî Kasidesi ve Tahmisleri”, **Türkiyat Mecmuası**, Cilt 9, İstanbul, 1951.
- TİETZE Andreas, “XVI. Asır Türk Şiirinde Gemici Dili, Âgehî Kasidesine Nazireler”, **Zeki Velidi Togan’a Armağan**, Ankara 2010.
- ULUDAĞ Süleyman, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Marifet Yay., İstanbul 1995.